

KARA PARA AKLAMA VE ULUSLARARASI MALİ SİSTEM

Dr. Dilek YILMAZCAN

M.Ü. İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, Doçent

Abstract:

This paper looks at money laundering from a macroeconomic and international perspective. It shows that the potentially large amount of money that is being laundered internationally is likely to have implications for both the international allocation of resources and the stability of the international financial system.

The paper concludes with the discussion of a proposed that would compel countries to adopt similar roles aimed at controlling money laundering. The countries that would not abide by these rules would be penalized. This would be an application of a Pigouvian tax aimed at a negative externality. Pigouvian taxes have played an important role within countries.

I-KÜRESELLEŞME VE KARA PARA AKLAMA¹

Son yıllardaki ekonomik gelişmelerden bir tanesi dünya ekonomisinin küreselleşmesi ve özellikle dünya sermaye piyasasının büyümesidir. Ekonomideki küreselleşme, dünya ekonomisindeki gelişmenin iki katı daha fazla dünya ticaretinin büyümesine yol açmıştır. Bir çok ekonomi geçmişte olduğundan daha açık ekonomilere dönüşmüştür. Dünya sermaye piyasasının gelişmesi ve küreselleşmesi fertlerin ve firmaların paralarını bir ülkeden diğerine engelsiz nakledebilmeyi, yüksek miktarlardaki paraların özgür ve hızlı bir şekilde iktisadi alanlara kaymasını ve yüksek getiriler sağlanmasını mümkün hale getirmiştir.

Sermaye piyasalarının küreselleşmesi birçok istenen sonuçlar doğmuştur. Şöyle ki:

a) Sermayenin, verimliliğinin az olduğu bir ülkeden daha yüksek verimliliğe sahip bir ülkeye akmasına yol açarak dünya tasarruflarının daha iyi

dağılımını sağlamak ve sonuçta dünya ekonomisinin yüksek büyüme hızına ulaşmasını kolaylaştırmak,

b)Geçiş ekonomilerinin uluslararası ekonomik sisteme entegrasyonunu kolaylaştırmak

c)Borç krizlerinin atlatılmasında uluslararası sermaye piyasalarına girişi kolaylaştırarak, ülkelerin gerekli politikaları uygulamalarını sağlayarak gelişmeleri kolaylaştırmak.

d) Japonya gibi cari işlem fazlası olan ülkelere, Amerika gibi açığı olan ülkelere sermaye akışını sağlamak.

Ekonomik birleşmenin önemli miktardaki muhtemel karları ve sermaye hareketlerini serbest hale getirmesi önemli bir husustur, ancak kaçınılmaz olarak bunun bazı maliyetleri vardır. Örneğin malların özgürce ve önemli miktarlarda yer değiştirmesiyle ticaret hacminde meydana gelen artışlar, uyuşturucu tacirleri ve silah kaçakçıları için mallarını diğer ülkelere kolaylıkla taşımalarını sağlamaktadır. Böyle bir maliyet sermaye piyasasının küreselleşmesi ile ilgili olduğu gibi bazen bu büyük sermaye hareketleri spekülâtörlerin çok kısa zamanda kazanç elde ettikleri için onlar tarafından veya paralarını yatırım yaptıkları ülkeden çıkarmak isteyen ve sürü içgüdüleriyle etkilenen yasal yatırımcılar tarafından da desteklenmiştir.

Fonların büyümesi ve türevlerindeki önemli artış bu ani sermaye hareketlerinin söz konusu ülkelere yarattığı güçlükleri artırabilir. Küreselleşmenin bir diğer muhtemel maliyeti bu ülkelere yapısal mali açıklara yol açmasıdır. Bu açıklar ekonomik olaylardan değil dış borçların artmasını kolaylaştıran mali hesaplarda gerekli değişikliklerin yapılmasının ertelenmesinden ortaya çıkmaktadır. Bu ülkeler daha çok borçlarını biriktirme eğilimindedirler. Bir diğer maliyet de bu makalenin konusunu oluşturan uluslararası para aklamada illegal ve suç faaliyetlerini bazı özel ülkelere gerçekleştiren ülkelerin suç unsurlarını artıran sermaye piyasalarını birleştirmeye yöneltmesidir.

¹ Bu makale VİTO TANZI'nin "Money Laundering and Internationd Financial System" isimli makalesinden çevrilmiştir. IMF Working Paper may. 1996.

Uluslararası para aklama olayı dünya ekonomisine önemli maliyetler getirmede bir potansiyele sahiptir. Bu yollar şöyle sıralanabilir;

a) Ulusal ekonomilerin mali işlemlerine zarar vererek uyguladıkları ekonomik politikaları zayıflatmak.

b) Sermaye piyasasını yavaş yavaş bozarak uluslararası mali sisteme kamuoyunun duyduğu güveni azaltarak muhtemel riskleri artırmak ve sistemin işlerliğini bozmak,

c) bu gelişmelerin sonucu olarak dünya ekonomisinde büyüme oranını düşürmek.

II.KARA PARA AKLAMANIN NİCELİKSEL BOYUTU

Mali Eylem grubu (FATF. The Financial Action Task Force) nun yıllık raporlarını içeren çeşitli çalışmalar, önemli parasal kazanç sağlayanların yaptıkları işlerde kriminal Faaliyetlerin önemli oranda arttığını göstermektedir². Bu faaliyetler azınlıkta olan veya tesadüfen meydana gelen önemsiz suçların oluşturduğu faaliyetler değildir. Tam tersine iyi organize edilmiş grupların faaliyetleridir. Özellikle yasadışı uyuşturucuların üretim ve dağıtımını kapsamaktadır. Yıllardan beri bu faaliyet uluslararası yasadışı faaliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu olay çok sayıda ülkeyi tüketici olarak, çok az sayıda ülkeyi ise üretici veya dağıtıcı olarak ilgilendirmektedir.

Kriminal faaliyetler silâh kaçakçılığı, yasal olmayan silahların satışı, silahlanma ve nükleer maddelerin satışına doğru yayılmaktadır. Ayrıca bu suçlar, tefecilik, dolandırıcılık, zimmet, büyük rüşvet, fidye için adam kaçırmak, şantaj, fuhuş, sanat eserleri hırsızlığı, kıymetli varlıkların çalınması ve büyük ölçekli vergiden kaçınma gibi konuları kapsamaktadır³.

Bu yasadışı faaliyetlerin bazıları önemsiz ekonomik kaynakları cazip hale getirmektedir. örneğin bunların üretimini sağlamak, dine uymayan (haram) uyuşturucuların dağıtımını ve silahlar gibi. Bu kaynaklar düzenli bir ekonomiden çıkarılarak hem üretimi hem de büyüme oranını azaltmaktadır. Bu azaltma kriminal faaliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Fakat

daha da önemlisi bu faaliyetlerin aklanma işlemlerinden değil kriminal faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Bu faaliyetler aynı zamanda bu işlerle uğraşanların gelirini oluşturmaktadır. Bu faaliyetler, bu geliri elde eden kişilerin onları rasyonel ve akılcı bir tarzda harcamaktan ziyade uzun bir zaman diliminde kullanılabilmesi için meydana getirilmelidir. Bu gelirler saklanmalı (veya yatırım yapılmalı) ki artsın. Değerini korumalı ve mümkün olduğu ölçüde varlıklara yatırılmalı, bu şekilde yasal olduğu iddia edilsin veya yetkililerin dikkatini çekmesin⁴. Böyle para aklamanın yapılması nasıl gerçekleşecek; yani elde edilmesi, gelir artışı, yatırılan varlıkların değerini koruması veya şekil değiştirmesi onların daha yasal ve daha faydalı varlıklar haline dönüştürülmesi⁵. Varlıkların değerini koruma süreci ve onun daha kabul edilebilir ve kullanılabilir bir şekle dönüşmesi sık sık görüldüğü gibi önemli makro ekonomik sorunlar içermektedir.

Çünkü para aklamayı zorunlu kılan faaliyetler yasadışı faaliyetlerin zorunlu olarak yetkililerin gözlerinden uzak tutulmalıdır. Bu işlerle uğraşanların mali kazançlarının büyüklüğünü doğrudan ve net bir şekilde hesaplamak mümkün değildir. Bazen narkotikte olduğu gibi maliyetler, hammaddenin üretim aşamasında (örneğin koka yaprağı) veya onun kullanılabilir üretime dönüşmesi halinde (kokain gibi) yada nihai malın dağıtım sürecinde hesaplanabilir. Bu maliyetler üretici veya dağıtıcıların yaşam standartlarını karşılayabilir ve böylece bu insanlar para aklama işlerine girmezler, özellikle uluslararası para aklama işine hiç karışmazlar. Bu şekilde yasadışı işlemlerin yönetimini ve kontrolünü elinde tutan "uyuşturucu lordları" sonuçta en büyük karları elde eden kişilerdir. Bu konuda bilgi sahibi olan gözlemcilerin tahminlerini içeren U.S. Gümrük ofisi gibi resmi büroların elindeki bilgiler bu faaliyetlerde kazanılan paranın miktarının çok büyük olduğunu ifade etmektedir.

Bu konuda tahminde bulunanların ifadelerine göre bu kriminal faaliyetlerden kazanılan yıllık toplam miktar tüm dünyada 500 milyar \$'a ulaşmış durumdadır[1]. Bu kazancın ne kadarının aklandığını söylemek zordur. Hatta aklanmış parayla alınan varlıkların stok değerini ve nakit miktarını bilmek daha da zordur. Şüphesiz bu stok, içinde bulunulan yıl kadar

² FATF. G-7'lerin 1989'daki toplantısında kuruldu. FATF. Mali işlemlerle ilgili tavsiyelerini artırdı. Üye ülkelere izlemelerini önerdi.

³ Özellikle rüşvet büyük kamu projeleri ile ilgili alanları kapsamaktadır.

⁴ Bu gelirlerin bu tarz bir yaşam şekli vardır. Onların getirisi, onları tüketmekten ziyade uygun zamanda biriktirilmesidir.

⁵ Yatırımın altın kuralı, yumurtaların hepsinin aynı sepete konulması kuralının para açıklama içinde uygulanmasıdır.

geçmiş yıllarda aklanan paradan harcanan paraların çıkarılması ile kalan değerleri de kapsar. Döviz kurundaki değişimler ve önceden yapılan yatırımların getiri oranlarındaki değişimler toplam bugünkü değeri etkilemektedir. Kara para aklamayı resmen belgelemek de çok pahalıdır. Bazı raporlara göre bazen aklanan paranın % 30 veya daha fazla miktarını ödeme yapmak gerekebilir veya kaybedilen faaliyetlere girilebilir. Bütün bu sınıflandırmalardan çıkarılan akılcı bir sonuç hala aklanan paranın toplam değerinin çok büyük olması gerektiğidir⁶. Bu stokların değeri birçok ülkelerin GSYİH'sından fazla olabilir.

Kriminal ve yasadışı faaliyetlerin aklanmasından doğan kazançlar ülkeler arasında eşit dağıtılmamaktadır. Bazı ülkelerde bu gelirler çok küçük boyutlardadır ve bunları kazananların hemen harcadığı para çok küçük suçlular arasında dağılmıştır. Diğerlerinde ise özellikle uyuşturucu ticaretini yöneten ülkelerde suçlar organize ve ya rüşvet çok büyük boyutlardadır, yasadışı faaliyetler çok yoğun ve nispeten çok az sayıda insanın elindedir. Böyle bir durumda ihtiyaç duyulan para bu faaliyetlerin yapıldığı ülkede değil bunu kabul eden ülkelerde aklanmaktadır. Örneğin kokain Kolombiya'da üretilmekte, A.B.D.'lerinde satılmaktadır.

Aklanan paranın hacmi, bu paranın çok az sayıda ülkede yoğunlaşması ve nispeten çok az sayıda elde tutulması nedeniyle ülke yöneticileri yasadışı yollardan elde edilen bu paranın içeride aklanmasını veya bu olayı açığa çıkarmayı uygun bulduklarından bu varlıkların uluslararası alanda aklanmasında daha dikkatli olabilirler.

Son çalışmalar şöyle gelişmiştir:

- a) Birçok ülkede kamu kurumlarında büyük ölçekli özelleştirme.
- b) Gelişen ülkelerde hisse senedi piyasalarının gelişmesi
- c) Uluslararası mali piyasalarda mali araçların çok çeşitlenerek artması.
- d) Kanuni ikamet yerleri vergi raporlarıyla kontrol edilen uluslararası sermayenin oranının artışı

e) Birçok ülkede, özellikle geçiş ekonomilerinde ve bazı gelişen ülkelerde düzenleyici kontroller henüz hayata geçirilememiştir.

g) Geçiş ekonomilerinin bir bölümünde ve birçok gelişen ülkede ortaya çıkan yabancı sermaye ihtiyacı, hem bu sermaye için güçlü bir talep hem de bu sermayenin belirlenmemiş yatırımları kolaylaştırılacak şartları yaratmıştır.

Sermaye piyasasına küreselleşmesi ve onun karmaşık tekniklerinin gelişmesi bu süreci kolaylaştırmıştır. Dünyada herhangi bir anda sermaye hareketinin meşru boyutlarının daha da genişlemesi ve bu hareketlerin sınırlı da olsa resmen kontrol edilmesi, bu önemli miktardaki paranın akışına dikkati çekmeksizin paranın kaynağının sorgulanmasını mümkün kılabilir. Sermaye hareketlerinin teşviki ile ekonomi politikalarındaki farklılıkların azaltılması arasında bir ayırım yapmak genellikle mümkün değildir. Ve sermaye hareketleri para aklama gayretlerini artırır. Bugün yapılan istatistikler ve kontroller bu ayırımın yapılabilmesine imkan vermemektedir[2].

Ayrıca pek çok ülke yabancı sermaye girişini hoş karşıladığından, sermaye ithal eden ülkelerin yetkilileri gelen paranın kaynağını çok yakından görmek istemezler. Sermaye akışını yöneten özel kuruluşların (bankalar veya döviz büroları gibi) veya bu akımı düzenlemekle görevli resmi yetkililerin aldığı bazı rüşvetler bağışlanabilir. Paranın miktarı çok büyükse rüşvet verme gücü de şüphesiz çok büyüktür.

III. AKLANAN PARANIN HARCANDIĞI YERLER

Mevcut bilgiler para aklamayı gerektiren faaliyetlerin özel ülkelere yöneldiğini ve bazı bölümlerinin, para aklamayı uluslararası hale getirdiğini göstermektedir. Böylece paranın kazanıldığı kriminal faaliyetlerin yaşandığı ülkelerle, paranın aklandığı ülkeler arasında önemli bir fark vardır.

Paranın uluslararası aklanma işlemi, kriminal işlemlerle ve yasadışı faaliyetlerle uğraşan aynı kişiler tarafından değil, uluslararası sermaye piyasalarındaki çalışmalara yakın olan aracılardan riskleri belirleyebilen ve ülkeler arasında kontroller ve düzenlemelerdeki

⁶ Ölçme problemleri istatistiklerin eksikliklerinden kaynaklanmaktadır.

⁷ Son zamanlarda bazı küçük ülkeler aklanan parayı kabul etmek istediklerini bildiriyorlar.

farklılıkları istismar eden kişiler tarafından yapılabilir⁸. Bu kişiler fonları mali araçlara yönlendirir veya gayri menkuller gibi diğer varlıklara, küçük işletmelerde paranın kaynağının sorgulanmadığı ülkelerde yatırıma dönüştürülebilir. Çoğu kez para ilk elde edildiğinde önce kasada, sonra okyanus ötesi ülkelere doğru veya diğer ülkelerde yatırım yapılmış merkezlere doğru yönlendirilir⁹. Okyanus ötesi ülkelerin ekonomileri yatırım yapılabilecek yerler için aranan paranın hacmini kabul edebilecek büyüklükte değildir. Bu nedenle bu ülkeler mali veya gerçek yatırımların herhangi bir yere yapılmasında bir araç olarak kullanılabilirler.

Bu konuda çok çalışılmıştır ve tecrübeli görevliler tarafından yapılmış veya para aklamayı isteyen kişiler dışında diğer komisyonların yaptığı raporlar, ciddi analizler vardır.

Bu analizler, aklanan paranın kaynağını açıklamaya veya birçok yatırımlar ve ülkeler arasında riski dağıtma amacını gerçekleştirmeye yararlar. Çeşitli ülkeler arasında denetim ve yasalarda önemli farklılıklar olduğu gibi yetenekli para aklayıcıların bunları yapabilecekleri alanlarda mevcuttur. Hala bu faaliyetlerin yapıldığı ülkeler arasında denetimler ve yasalarda önemli farklılıklar vardır ve bu ülkeler para aklama işinde birbirlerine yardımcı ederler. Bu alanda uluslararası flörtler önemli pürüzler oluşturmaktadır¹⁰.

Ayrıca, vergi bazı ülkeler, sermaye açığı olan ülkeler ve bazı geçiş ekonomileri denetim yapamamaktadır. Bu ülkeler sermayenin kaynağıyla değil ülkeye girişiyle ilgilidirler¹¹. Bu nedenle para bu ülkelere ihraç edilebilir ve eğer gerekirse üçüncü ülkelerde yeniden yatırım yapılabilir yeniden ihraç edildiğinde yatırılan sermayenin geçmişteki kaynağı artık önemli bir konu değildir.

⁸ Büyük ölçekli uluslararası para aklama teknik bir donanımı ve nispeten çok az kişinin sahip olduğu bilgiyi gerektirir.

⁹ Uluslararası para aklama önemli ölçüde teknik hazırlık ve nispeten çok az kişilerin sahip olduğu bilgileri gerektirir.

¹⁰ Birçok ülke hala mali Eylem Grubu (FASF)'nin üyesi değildir. Bu nedenle üye olan ülkelerin hiçbiri etkin kontrollere sahip değildir. Örneğin, birçok ülke hala önemli nakit akışlarını bildirmek istemezler.

¹¹ Bu ülkelerde bazı bankalar bu suç¹² gruplarının elindedir. Böylece para aklama sürecini bankalar kolaylaştırır.

IV-KARA PARA AKLAMANIN EKONOMİ POLİTİKASINDAKİ ETKİLERİ

Sermaye piyasasının küreselleşmesi Profesyonel para aklayıcılarını, sermaye hareketlerinin kontrol edildiği ve sınırlandırıldığı dönemden, yasalardaki ve kontrollerdeki farklılıkları istismar ettiği bir uygulamaya yöneltti. Bir şekilde kontrollerin ve yasaların gerekli aşamaları olmaksızın sermaye akışının özgürleşmesi kontrollerdeki farklılıkların önemini artırdı. Para aklama deneyleriyle teşvik edilen sermaye hareketleri temel iktisadi kurallarda farklılık yaratmadı, örneğin reel yatırımların vergi sonrası karlılık oranı, veya gerçek faiz oranlarında farklılık göstermedi. Hatta bazı ülkelerde diğerlerine göre para aklamayı daha güvenli bir faaliyet haline getiren yasaları ve kontrolleri daha da teşvik etti¹².

Paranın aklamak isteyen insanlar genellikle akladıkları paranın yüksek getiri oranıyla ilgilenmezler ancak suç teşkil eden ve yasal olmayan yollarla elde edilen paranın yeniden kullanımına izin veren yer veya yatırıma önem verirler hatta bu nedenle düşük faiz oranını kabullenirler. Bu nedenle bu hareketler temel ekonomik kurallarla bağdaşmayabilir. Para iyi ekonomik politikalar uygulayan yüksek faiz oranı uygulayan ülkelere, zayıf ekonomik politikalar uygulayan ve düşük faiz veren ülkelere gider. Bu durum ekonomik kurallara meydan okumak gibi görülebilir. Bu olay gösteriyor ki dünya sermayesi, para aklama işlemlerinin olmadığı duruma göre daha az optimal koşullarda yatırıma ayrılabilir. Dünyanın ekonomik büyüme oranı, sadece kriminal faaliyetlerin kaynak dağılımı üzerindeki etkisi nedeniyle azalmaz, ancak bu faaliyetlerin sonucu elde edilen gelirin dağılımı sonucu azalır. Sermaye hareketlerine karşı duyulan bu sezgisel mukavemet ülke yöneticilerini uygulayacakları politikalar konusunda çelişkide bırakabilir. Örneğin ülke yöneticileri yüksek enflasyon karşısında döviz kurunu aşırı değerlendirebilir ve sermaye akışı sonucu ortaya çıkan önemli mali açık, ülkenin uyguladığı politikalarda da değişiklik yapma eğilimini azaltabilir.

Yasal olmayan işlerden elde edilen gelirlerin tahmini doğru olarak belirlenebilirse suç örgütleri tarafından kontrol edilen varlıkların değeri çok büyük olabilir. Bu varlıkların hesaplanabilir miktarı bu kazancı elde eden ve bu örgütleri kontrol eden bir ülkeden ziyade bunların dışında kalan ülkelere yatırılabilir. Bu gelirin bir kısmı yabancı bankalarda mevduat olarak özellikle

¹² Profesyoneller, Para aklama faaliyeti ile uğraştıklarında, bu kontroller hakkında çok şey öğrenirler.

sırdış banka hesaplarında tutulmaktadır, bir bölümü yabancı işletmelerin hisse senetlerine yatırılabilir, bazıları bu geliri gayri menkullere (Örneğin Kolombiya'nın uyuşturucu lordları gelirlerinin önemli bölümünü Kolombiya dışında, Rusya'da yasadışı elde edilen gelirlerin önemli bölümü Rusya dışında yatırım yapılmıştır.) Bir kısmı hazine bonolarına, bir kısmı da hala nakit olarak yurt içinde ve yurt dışında tutulabilir. Bu işlemlerle uğraşanların mali danışmanlarından aldıkları tavsiyenin temeli, kazandıkları ve kontrol ettikleri bu kazançları oldukları yerde tutmak veya diğer yerleşim yerlerine nakletmek arasında bir tercihe karar vermeye dayanır. Bu kararlar, yüksek faiz oranlarını araştırmaktan ziyade kontrollerden kaçmak ve ortaya çıkmasını önlemekle ilgili konulardan daha çok etkilenir. Ancak hala bir şekilde ortaya çıkma riskini karşılayabilecek bir faiz oranını da maksimize etmek isterler. Bununla birlikte, bu özel maksimizasyon optimal kaynak dağılımına uygun değildir. Bu nedenle daha öncede bahsedildiği gibi, değişik ülkelerde aklanın paranın dağılımı sonucu dünya kaynaklarının dağılımında önemli bir sapma olabilir.

Kaynakların optimal veya en azından etkin dağılımı konusunda hareketle, aklanın önemli miktardaki sermaye dünya ekonomisine yapısal dengesizlik getirebilir. Suç örgütleri veya bu tür kurumlar tarafından kontrol edilen varlıkların miktarı çok büyük olabilir ve bunların küçük bir bölümünün dahi bir ülkeden diğer bir ülkeye transferi önemli ekonomik sonuçlar yaratabilir. Eğer aklanın yıllık toplam akışı yüz milyar dolarları ise ve aklanın paranın toplam stoku daha da büyükse belirli zamanlarda ortada dolaşın bu milyarlarca dolarlar tahmin etmek çok zor değildir. Bu paranın dolaşımını parayı kazanan veya kaybeden ülkeler için önemli makroekonomik sorunlar yaratabilir ve en azından teorik olarak dünya ekonomisinde potansiyel olarak önemli etkisi vardır.

Ülke düzeyinde, büyük miktarda sermaye giriş ve çıkışları ekonomik değişkenleri önemli ölçüde etkilerler. Örneğin döviz kurları, faiz oranları veya paranın yatırıldığı toprak veya gayrimenkul gibi varlıkların fiyatlarını etkilerler. Para aklama faaliyetleri ile uğraştığı bilinen bazı ülkelerde gayrimenkul (toprak, ev gibi) fiyatlarının arttığı görülmüştür ve bu olay ülke politikalarındaki değişikliklerle açıklanamaz¹³. Döviz kurunun serbest bırakıldığında, bir ülkeye önemli miktarda aklanın para girişi, o ülkenin döviz kurunun değer kaybetmesine veya ülkenin para miktarında

genişlemeye yol açabilir. Döviz kurunun değer kaybetmesi geleneksel ihracatın rekabet gücünü azaltır ve daha çok ithalata yol açar. Flemenk hastalığının (Dutch disease) bu yüzüyle karşılaşmak, ülke yöneticilerini sermaye akışının parasal etkilerini gidermede kullanılacak bütçe fazlası yaratmak için mali politikalarını sıkılaştırmaya zorlayabilir. Sermaye çıkışı uygulayan ülkede tam tersi etkilerle karşılaşır.

Para aklama faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bu sermaye hareketlerinin özellikle geçici bir olay olduğu dikkate alınırsa uluslararası mali piyasalarda Küreselleşme nedeniyle olumsuz etkileri ortaya çıkabilir. Bu birleşme, bir merkezde ortaya çıkan mali sorunların kolaylıkla diğer mali merkezlere yayılmasına yol açabilir. Böylece ulusal düzeyde bir sorun evrensel bir yapıya dönüşebilir ve sermaye hareketleri nedeniyle ortaya çıkan istikrar bozucu etkiler diğer ülkelerin ekonomik prensiplerindeki farklılıkları yansıtmayabilir. Böylece dünya ekonomisine zihin karıştırıcı sinyaller gönderirler. Ekonomik politikaların uluslararası düzeyde koordinasyonu, gayri ahlaki sermaye hareketlerinin sebeplerini araştırmadan başarıya ulaşamaz. Bu sebepler, şüphesiz kriminal ve yasadışı faaliyetler ile muhtemelen, uluslararası politikaların koordinasyonu açısından önemi nedeniyle ülkeler arasındaki kontrollerin ve yasaların farklılıklarıdır.

Uluslararası para aklamanın ilginç bir noktası da Amerikan dolarlarının bu işte oynadığı roldür. Narkotikler için en büyük piyasa olarak Birleşik Devletler bu faaliyetlerden elde edilen gelirin en büyük payı olmaktadır. A.B. Devletlerinde sadece yasadışı uyuşturucuların satışından bir yılda en az 100 milyar \$ elde edildiği tahmin edilmektedir. Bu uyuşturucular Kolombiya ve diğer bazı ülkelere ithal edilmektedir. Bu uyuşturucular Amerikan şehirlerinin caddelerinde satılarak Amerikan dolarları ile alınmaktadır¹⁴. Bu dolarlar ferdi uyuşturucu kullananların ödediği küçük miktarlardaki paralardır. Yerel dağıtıcılarda bu malları toptan satıcılardan alarak kullanıcılara satarlar. Bu paralar uyuşturucu lordlarının belirlediği dağıtıcılara ödenerek geri dönmektedir ve genellikle ülke dışına kaçırılmaktadır[3]. 1984 yılına bakarsak A.B. Devletleri, Organize Suçlar komisyonu, yurt dışına bir yılda yasadışı uyuşturucu ticareti yoluyla çıkarılan miktarı 5 milyar \$ olarak tahmin etmiştir. Son tahminler daha büyük rakamları göstermektedir.

¹³ Sicilya gibi bazı bölgelerde aynı sonuçlarla karşılaşılmıştır.

¹⁴ Bu alışverişler doğal olarak nakit olarak yapılır. Böylece dolar talebinde artışa yol açar.

Diğer dolaylı kanıtlar da U.S. dolarlarının büyük bir kısmının yurt dışında toplandığına işaret etmektedir. Örneğin Amerikan yetkilileri tarafından basılan ve tedavülde olduğu bilinen (350 Milyar \$ civarında) dolarların miktarı ile Federal Rezerve System tarafından yapılan süreli çalışmalar da yer alan Amerikalıların ellerindeki dolar miktarı arasında önemli ölçüde bir oransızlık söz konusudur. Amerikan yetkililerinin bastığı dolarların miktarını tespit etmenin temelinde her Amerikalı'nın cüzdanında nakit olarak ortalama 1.500 \$ taşıdığı fileri yatmaktadır. Ancak durum böyle değildir. U.S. Federal Reserce System 'den Richard Porter 350 milyar dolar olarak tahmin edilen paranın dışında yurt dışında da en az 200 milyar & olduğunu tahmin etmektedir[4]. Para aklama faaliyetleri nedeniyle bu paranın ne kadarının Amerika'da olduğu bilinmemektedir.

Önemli makro ekonomik sonuçlar buradan başlamaktadır. Öncelikle yabancıların elindeki bu dolarlar Amerikan hükümetine verilen faizsiz borç niteliğindedir. Çünkü bu parayı elinde tutanlara faiz ödenmemektedir. İkincisi, Amerikan dolarlarını elinde tutan ülkelerde milli para talebi azalarak (yani döviz ikamesi yoluyla), yabancı dolarların tutulması bu ülkelerde enflasyon oranını artırmakta veya en azından bu ülkelerin emisyon sonucu elde ettikleri senyoraaj gelirlerini azaltmaktadır. Nihayet, (örneğin doların değerinin önemli ölçüde düşeceği beklendiğinde) bu dolarlar yabancı paralarla değiştirmede aniden değerini kaybedebilir). Dünya finans sisteminde muhtemel bir dengesizlik ortaya çıkabilir.

Etkili bir dünya sermaye piyasasının gelişmesi bu piyasaya girenlerin tam bir güven duymalarını gerektirir. Eğer bu piyasa suç unsurlarının kontrolünde olan parayla önemli ölçüde kirlenmişse, bu güven kaçınılmaz olarak etkilenir. Sermaye piyasasında bulunan normal insanların güveni azalır. Piyasa söylentilere ve yanlış istatistiklere daha kötü cevap verir, böylece dengesizlik ortaya çıkar.

Mali piyasaların şeffaflığı ve sağlamlığı ekonominin etkin işleyişinde temel anahtardır ve bu iki husus para aklama olayından olumsuz etkilenir. Yasa dışı yollardan elde edilen para ülkenin mali piyasalarıyla ilgili karar alan bazı görevlileri baştan çıkarabilir. Eğer mali piyasalarda biraz zarar ortaya çıkarsa piyasaların kredibilitesi hemen düşeceğinden zarar kalıcı olabilir, yeniden durumu düzeltmek ise uzun zaman alır.

Bu ülkeler para aklamayı kontrol etmek için bir çaba sarf etmezler ve diğer ülkelerde kendiliğinden ortaya çıkan negatif dışsallıkları yaratırlar[5].

Suç unsurlarının, vekilleri aracılığı ile, yasaları yapanları ve uygulayan bazı kimseleri, banka, döviz yöneticilerini belirli ülkelerde mali piyasaları ve mali piyasa yöneticilerini satın alarak mali piyasaları kasten bozmaya çalışacağını tahmin etmek zor değildir. En kötü durumda, itiraz edilmesi mümkün olmayan, ancak imkansızda olmayan senaryo, suç örgütlerinin birleşmesi büyük finans kaynaklarını kontrol ederek, fonların transferini ekonominin dışına kasten yönlendirerek milli ekonomide istikrarsızlığa sebep olabilir. Bunu yapabilirse, çok sıkı kontrollere başlayan veya fazla ihtiyatlı davranan ülkenin yöneticilerinin cezalandırılacağı söylenebilir. Bu değişiklikler söz konusu bazı ülkelerde zorluklar yaratabilir. Şüphesiz suç unsuru taşıyan bu öğelere kendi işlerinde izin verilmesini isteyen adayları finanse ederek bazı ülkelerin politik sürecini kirtelleyebilirler¹⁵. Söz konusu paranın miktarı çok büyükse, bu kriminal öğelerin rüşveti de oldukça önemlidir, suç unsurlarının davranışlarının bazı ülkelerin yönetimleriyle daha dostça geliştirildiğini söylemek gerçekçi görünmüyor.

V. POLİTİKALARIN UYUMLAŞTIRILMASI ve KARA PARA AKLAMA

Yurt içi para aklama ile genellikle ulusal düzeyde savaşırsa her ülke belirli ve iyi politikalar uygulardı. Uluslararası para aklama problemine etkin çözümler sadece uluslararası düzeyde bulunabilir. Bunun nedeni, uluslararası para aklama faaliyetinin alanı, diğer ülkelerde ve yasalardaki kontroller ve düzenlemelerin farklılıkları ile saptanır. Böylece bazı ülkelerde daha etkin kontroller geliştirilir. Daha çok deney daha az para darlığı olan çevre ülkelerin kullanılmasını sağlar. Ekonomik politikaların uluslararası koordinasyonu her ülkenin kontrolleri ve uyguladığı yasalar farklı olduğundan çok etkili değildir ve düzenleme açısından çekici olan ikametgahın oluşturulmasında yeri belli olmayan büyük bir para havuzu vardır.

Uluslararası para aklama probleminin çözümü ancak uluslararası mekanizmalar yolu ile çözümlenebilir, çünkü uluslararası bir problem uluslararası bir çözüm gerektirir. Uluslararası para aklama, dünyadaki diğer ülkelerin finans ve bankacılıkla ilgili yasalarının farklılıklarını iyi bilen mali operatörlerin sömürüsüne dayanır. Bu nedenle bu şekilde para aklama işini ortadan kaldıracak bir çözüm, eğer ülkeler arasındaki bu farklılıklar yok edilemiyorsa azaltacak bir mekanizma ile halledilebilir.

¹⁵ Bu durum bazı ülkelerde yaşanmıştır.

1989 yılında G-7'lerin temsilcileri Paris'te yapılan bir toplantıda Mali Eylem Grubunu (FATF) kurdular. The Task Force her ülkenin para aklama ile savaşmada kabul edilebilir ölçüleri uygulamaya getirdi. Nisan 1990'da FATF, üyelerine para aklamanın kontrolünü sağlayacak hususları kapsayan iyi ayarlanmış 40 adet konuyu bildirdi. FATF 28 devlet ve bölgesel organizasyondan meydana gelmektedir. 24 OECD üyesi ülke. Hong Kong. Singapur. Avrupa Komisyonu Temsilcileri ve Birleşik Körfez Ülkeleri Konseyinin Temsilcilerinden oluşmaktadır.

FATF'nin birçok üyesi son yıllarda FATF'nin 40 tavsiyesinin uygulanmasında önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. FATF para aklama yöntemlerindeki gelişmeleri izlemekte ve tavsiyelerinde yer alan karşı ölçülerin doğruluğunu incelemektedir. Ayrıca para aklama ya karşı giderek artan uluslararası eylemi destekleyen dışal ilişkilerin faaliyetlerine devam etmektedir. **FATF'nin asıl faaliyeti yasa dışı uyuşturucu faaliyetlerinden kaynaklanan aklanan parayı hesaplamaktır.** Son zamanlarda diğer önemli kriminal faaliyetlerin artışından veya büyük fonlar oluşturan diğer suçlardan dolayı aklanan paraları da dikkate almaktadır. Uyuşturucu dışında yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirler aklanan toplam paranın önemli bir bölümünü oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Sisteminde özellikle yasadışı uyuşturucu trafiği alanında öncelikler belirlenmiştir. 1988'de Viyana'da bu konuda kabul edilen Birleşmiş Milletler anlaşması dikkat çekicidir. Avrupa Konseyi ve Avrupa Topluluğu bankacılık sistemine kamuoyunun güvenini azaltabilecek ve bu ihtimali azaltmak isteyen tavsiyeleri kabul edilmiştir. Kamuoyu karşılıklı yardım programlarını kolaylaştırmakta çaba göstererek konuyu takip etmiştir.

FATH ve Diğer uluslararası kuruluşlar tarafından başarıları önemli gelişmelere rağmen halihazırdaki düzenlenmelerde önemli geri adımlar söz konusudur. Özellikle örgütün üyeliği kapsamlı değildir. yasadışı sermayenin girişini korkutan kurallar uygulayan diğer ülkelerin çalışmalarından fayda sağlayacak bedavacılar (freeriders) olabilir. Çeşitli kıyı bankacılığındaki vergi sığınaklarının gelişmesi ve son zamanlarda özellikle merkezi planlı ekonomilerde organize suçlardaki artış. onların bankacılık sistemlerindeki kontrollerin zayıflığıyla birlikte, bugünkü aklanan paranın hesaplanmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Ayrıca. FATF'nin ve diğer örgütlerin rehberliği. herhangi bir durumda tavsiye niteliğindedir. Sorun. FATF'nin oluşturduğu çerçevenin uluslararası uygulanıp uygulanamayacağıdır. Bir sonraki aşama FATF'nin uygulanmasına geçmek ve yapılan işi denetlenmiştir.

Uluslararası mali sistem, faydalarından tüm dünyanın yararlandığı bir uluslararası kamusal maldır. Ancak bütün üyeler için şeffaflığın ve güvenilirliğin geçerli olduğundan emin olmak isterler. Bir üyenin faaliyetiyle kıza vadeli kazanç sağlanması diğerlerine yüksek maliyetler getirebilir¹⁶. Ne yazık ki son uygulamalar gösteriyor ki, zayıf kontroller ve düzenlemeler yoluyla cazip hale getirerek ekonomik avantajlar sağlamada bazı bölgeler ve ülkeler için konulan teşviklerle elde edilen kirli paranın miktarı çok yüksektir. Şimdiye kadar bunların diğerlerine yüklediği maliyeti cezalandıracak bir mekanizmada olmamıştır. Bu ihtimaller var olmaya devam ettikçe uluslararası para aklamada sorun olmaya devam edecektir. Bugün suçlular için denizaşırı ülkeler de veya kontrolü yetersiz olan ülkelerde sağlanan uygun şartlar nedeniyle paralarını yatırım yapmaları çok kolaydır.

G-7 veya muhtemelen birçok ülkeden oluşan bir grup. uluslararası para aklamayı kolaylaştıran bir ülkeye tolerans göstermeyerek. mali uygulamalarını sağlam raporlarla bildirerek önderlik edebilirler. Bu grup. para aklama kolaylığı sağlayan ülkelerle kendi ülkelerinin anlaşmasında bu görüşü yansıtan konulara yer verebilirler. Amaç bu uygulamaya devam eden ülkelerde maliyetleri artırmaktır.

Bununla birlikte uluslararası topluluk bunların dışında yer alan hususlara da ihtiyaç duyabilir. Herhangi bir ülkenin uluslararası finans piyasasına tam üyeliği için gerekli olan kuralların tümünü dikkate alabilir. Bu piyasa faydası ve sorumluluklarıyla oraya ait olmak isteyenlerin oluşturduğu özel bir klüp olabilir. Bütün ülkelerin veya ekonomik kuruluşların davet edildiği bir uluslararası toplantı da. bütün ülkeler için bağlayıcı olan. istatistiki. bankacılık. akılcı ve mali kurallarla ilgili asgari standartlar oluşturulmalıdır. Bu kurallar uluslararası para aklamayı mümkün kılan ülke içi düzenlemelerdeki farklılıkları yok edebilir veya en azından azaltabilir. Uluslararası örgütlerin desteklenmesi, minimum standartların oluşmasını sağlayabilir ve sonuçta bu kurallar izlenir ve güçlenir.

Bu kurallar temel sorunu cevaplandırmıyor. Ülkelerin bu toplantılara katılımı nasıl teşvik edilebilir ve para aklama alanının sınırlandırılmasındaki mali davranış standartlarının kabulü nasıl sağlanır. Bütün ülkeler sermayenin serbetçe dolaşımından sağlanan karlardan pay alabilirler. Bununla birlikte bu karlar, eğer bazı ülkeleri sermayenin şüpheli kaydının cazibesıyla daha fazla kazanacaklarını düşünürlerse onlar için yeterli

¹⁶ Pigouvian Dünya 'da, bu negatif dışsallık bunu ortaya çıkaran bir ülkede cezalandırıcı (punitive tax) bir vergiyi haklı hale getirir.

olmayabilir. Bu nedenle bazı cezalandırıcı yöntemler aynı kurallarla iş yapan tüm ülkelere konulmalıdır.

IMF, uluslararası para aklama işleminin uluslararası parasal sistemin etkin bir şekilde çalışmasını engellediğini düşünmektedir. Küçük tek olsa bazı riskler vardır. Örneğin, uluslararası para aklama izlemeleri uluslararası mali sistemin istikrarını bozabilir veya suç unsuru taşıyan işlerden elde edilen gelirleri koruyan ülkelerin davranışlarından etkilenen ülkeler sermayenin serbest dolaşımına kontroller getirebilirler. Bu sonuçlar global ekonomiye uluslararası anlaşmalarla kaçınılmaya çalışılan ciddi maliyetler yükler IMF üyelerinin emirlerini yerine getirebilmek için gerekli bilgilere sahip olmalarını istemektedir. Eğer üyeleri bunu kabul ederse, IMF kendi faaliyetleri alanında daha detaylı bilgiler sağlayabilir, kapital akışları ve ödemeler dengesindeki sermaye işlemleri için uluslararası kabul edilen kuralları kolaylaştırabilir. Ancak birçok denizaşırı ülke IMF üyesi değildir, bu nedenle başka kanallar bu ülkeleri kontrol etmek için kullanılmalıdır.

VI-SONUÇ

Bu makalede uluslararası para aklama faaliyetlerinin makro ekonomik sonuçlarının bir kısmı kısaca tartışılmıştır. Sadece dünya kaynaklarının dağılımının bozulduğuna değil, emek ve sermaye yasal olmayan faaliyetlerde ve yasak mal ve hizmetlerin üretiminde kullanıldığında ve aynı zamanda bu suçlardan elde edilen kazancın ekonomik kurallara uygun olmayan yatırımlarda kullanılması halinde ortaya çıkan hususlara da işaret etmiştir. Makale aynı zamanda bu tür faaliyetlerin her bir ülke ve uluslararası mali sistemle ilgili muhtemel tehlikelerini işaret ederek bu olayların makro ekonomik sonuçlarını gündeme getirmektedir.

Makale, uluslararası para aklamayı azaltacak yöntemi, uluslararası mali sistemin bir parçası olan bütün ülkelerde uygulanacak ortak bir kanun tanzim edilerek uygulanmasını tavsiye etmektedir. Bununla birlikte olayın politik, hukuki, idari ve mali alanlardaki teklifleri tartışılmamıştır. Ancak farklı açıdan (hukuki politik) yansıtan detaylı analizler, bu teklifler uygulanmadan önce yapılmalıdır. Birçok konuyu önceden kestirmek mümkündür. Ancak **biz ikinci en iyi dünyada yaşıyoruz**, bu nedenle bahsedilen bütün hususlarda bir çözüm bulmak mümkün olmayabilir. Sorunu görmezden gelme alternatifini ise uluslararası topluluğa giderek daha çok maliyet yükleyebilir.

Makale, yapılan tahminleri veya para aklama olayı ile ilgili büyüklüğün tahminlerini göstermektedir. Her yıl uluslararası aklanan paranın hacmi büyüdüğünden bu makalede tartışılan konuların önemi de artmaktadır. Bu nedenle şimdiye kadar yaptığımızdan daha katı tahminlerin yapılmasının nedeni budur. Bu

olayın büyüklüğünün miktarı ile ilgili bir soru yoktur. Ama hala asıl önemli soru bu büyüklüğün ne kadar olduğudur.

Eğer uluslararası para aklama onun daha iyi kontrol edilmesi nedeniyle biraz daha zorlaşırsa bu iş uğraşmaya değer olabilir. Bazı yasal olmayan faaliyetlere uygulanan teşvikler azaltılabilir. Çünkü bu işlerle uğraşan kişiler kendi yurtiçi haram kazançlarını harcamak (veya temizlemek) zorunda kalabilirler. Böylece bu faaliyetlerden elde edilen karları, yakalanma riskleri arttığından azalabilir. Her iki olayda bu işlerle uğraşanlara işlerini daha az çekici hale getirir. Bu konu Gary Bercker'in yasadışı faaliyetin analizinde de yer almıştır¹⁷.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1]-William C. Gilmore. Dirty Money, The Evolution of Money Laundering Counter-Measures (Council on Europe Press: 1994).
- [2]-"The Report on the measurement of International Capital Flows" (IMF, September 1992) s.89-95
- [3]-Money Laundering, U.S. Efforts to Fight It Are Threatened by Currency Smuggling, March 1994 s.3.
- [4]-Richard Porter. "Foreign Holdings of U.S. Currency"
- [5]-The Bank of Credit and Commerce International'ın (BCCI) deneyi Merkez Bankalarının denetim rolünün etkinliği hakkında bazı soruları gündeme getirdi.
- [6]-Gary Becker, "Crime and Punishment: An Economic Approach", Journal of Political Economy, Vol.76. No:2, 1968 s.169-217

¹⁷ Söz konusu makale Türkiye ile yakından ilgilidir. Türkiye Mali Eylem Gurubunun (FAFF) uzun yıllardan beri üyesidir. Ancak kara para aklama ile ilgili yasa Kasım 1996'da yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın ciddi bir şekilde uygulanabilmesi için birçok yönetime ihtiyaç vardır. Yayınlanan birçok uluslararası İstatistiklerde Türkiye'de ciddi boyutlarda bir kara para trafiği yaşandığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda uyuşturucu trafiğinde üretici, tüketici ve transit ticareti gerçekleştirici ülke olarak Türkiye'nin uluslararası kuruluşlarca suçlanması Türkiye'nin imajını son derece zedeleyici bir rol oynamaktadır. Ülkemizde yaşanan uyuşturucu mafya cinayetleri de kuşku artırmaktadır. Türkiye'nin uluslararası mali sistemden dışlanmasını önleyecek yasaların bir an önce çıkarılması hem Türkiye'yi temize çıkaracak hem de ülkemizde giderek artan gelir dağılımı bozukluğunu biraz olsun önleyecektir.